

کابینه‌ی نوئی عیراق له ئەزموونی راسته‌قینه‌ی دوکمرانیدا

18-12-2022

نووسه‌ره‌کان

د. یاسین ته‌ها

کورتە : ئیستا هاوپه‌یمانییه‌که‌ی نوری مالیکی و بزووتنه‌وه‌ی عه‌سایبی قه‌یس خه‌زعه‌لییه، یه‌که‌میان راگری سیاسی حکومه‌ت و دووه‌میشیان پالپشتی چه‌کدارییه‌تی، هه‌ردوو راگره‌که‌ی حکومه‌تیش له پشت په‌رده‌وه له‌سه‌ر دابه‌شکردنی پۆست و پله هه‌ستیار و بالاکان له کیشمه‌کیشدان.

له مانگی دووه می ته مه نیدا، کابینه که ی محمهد شیاع سوودانی قونای ئەزموون و پیرۆزبایی و ههولی تیگه بشتن له دۆسیه کانی تیپه پاند و کهوته قونای جیبه جیکردن و بریاردانه وه. ئەمه له کاتیگدا که هیشتا فۆرمی تهواوتهی حکومه ته که به هۆی ناکۆکیه ناوخۆییه کانی چوارچۆیهی هاوئاهاهنگی شیعه کانه وه هیشتا گه لاله نه بووه. جه مسهره سه ره کیه کانی ئەم ناکۆکیه ش ئیستا هاوپه یمانیه که ی نوری مالیکی و بزوتنه وه ی عه سایه ی قه یس خه زعه لیه، یه که میان راگری سیاسی حکومه ت و دووه میشتیان پالپشتی چه کداریه تی، هه ردوو راگره که ی حکومه تیش له پشت په رده وه له سه ر دابه شکردنی پۆست و پله هه ستیار و بالاکان له کیشمه کیشدان.

پیشتر سوودانی جه ختی کرده وه که کاری له پیشینه ی حکومه ته که ی لیپچینه وه ی "گه نده له گه وره کان" ده بیته، به لام له م ماوه که مه ی ده سته کاربوونیدا دوو پیشهاتی شوکهنه ر له دۆسیه ی دژایه تی گه نده لی روویانداوه؛ نور زوهیز که تۆمه تباری یه که مه له "دزی سه ده"، نازادکرا به پاساوی ئەوه ی بتوانیت مولک و خانووه کانی بفرۆشیت بۆ گێرانه وه ی پاره که، ئەوه شی تاوه کو ئیستا گه راره ته وه له پاره براوه که ی باجی کۆمپانیاکان، ته نیا 317 ملیار دیناره له کۆی 3.7 ترلیون دینار که ده وره ی 10 / 1 ی کۆی سه رجه م پاره دزراوه کان ده کات، هاوکات له گه ل ئەمه شدا ده سته ی ده ستپاکی ئاشکرایکرد دادگا رازی بووه به سه رله نوێ دووباره کردنه وه ی دادگای کردنی به رپۆه به ری پیشووی خانه نیشنی و به رپۆه به ری کۆمپانیا ی (کی کارد) که له سه رده می کازمیدا تۆمه تبار کرابوون به به رتیل و خستنه لای سامانی گشتی به به های ملیاره ها دینار. یه که میان شه ش سال و دووه میان چوار سالی زیندانی به سه ردا سه پینرابوو. حوکمه که ش له تیغه لچوونه وه پله ی کۆتایی وه رگرتبوو، به لام ئەگه ری هه یه له م پیدچوونه وه یه دا له سه ریان سووک بکریته. ئەم دوو پیشهاته ش بیهیوایی و ره خنه و گومانی زۆری له توانای حکومه تی نوێ دروستکردوووه بۆ به ره نگاربوونه وه ی دیارده ی گه نده لی که له حاله تی تاکه که سیه وه گۆراوه بۆ سیستمی ئالۆزی په لویۆدار که ئەگه ر سه رۆکوهرانه کانیش بیانوه یته به ره نگاری بینه وه، ئەوه له مه پهر و ریگر و به رگریکاری دیکه ی به هیز ریگر و ناهیلن به رزه وه ندیبه کانیان تیگ بچیت.

له ناوخۆی مالی شیعه دا سوودانی به زیادکردنی ژماره ی راویژکاران و دامه زاندنی زیاتر هه ولی هیورکردنه وه و رازیکردنی لایه نه کانی چوارچۆیهی هاوئاهاهنگی ده دات، ئەم رازیکردنه ش گه یشتووته ئاستی ئەوه ی هه ندیک په رله مانتاری سه ره بخۆ به گالته وه باس له وه ده کن "ژماره ی راویژکاران به شی به ره نگاربوونه وه ی چین ده کات"، سه رباری ئەوه ش له سه ر پۆسته ئەمنیه هه ستیاره کان مملانی هه ر به رده وامه و له و نیوه نده شدا ره خنه ی ئەوه له سه رۆکوهرانه ی نوێ ده گریته که ده زگای هه والگری پر کردوو له ئەفسه رانی عه شیرته که ی خۆی. ئەمه له کاتیگدا هه لپه ی گرووپه چه کداره کان بۆ ده زگاکه به رده وامه و سوودانی لی روونه به خشی نی ئەو پۆستانه به گرووپه چه کداره کانی شیعه کیشه یه کی گه وره یه به و پیه ی فیتوی ئەمه ریکا و ولاتانی هاوپه یمانی دژی داعشیان له سه ره. به هۆی ئەو ناکۆکیه ناوخۆییه ی چوارچۆیهی هاوئاهاهنگی زۆر شتی حکومه ت به هه لپه سیزدراوی ماوه ته وه، دیارترینیان چۆنیه تی مامه له کردنه له گه ل نرخی نه وت و دینار به رامبه ر دۆلار. ئەمه ش ئەگه ری تیپه پاندنی بودجه ی دواخستوووه بۆ شوبات و ئاداری 2023، له کاتیگدا ئەوه یه کلایه به بی بودجه حکومه ت هیه چ پلان و به رنامه یه کی ئابووری و کۆمه لایه تی گه وره ی بۆ جیبه جی ناکریته و هه ر به م هۆیه شه وه حکومه ت ناچاره له کانونی دووه می 2023 دا مووچه به گۆیره ی یاسای بودجه ی 2021 بدات و ئەمه ش هه نگاویکی بی پیشینه یه له عیراقی پاش 2003.

پیکدادانه ناوخۆییه کانی سوننه که پیکهنه ریکی سه ره کی حکومه تن، لیکه وته و سیبه ریان به سه ر بارودۆخه که وه هه یه، هه ر له و کاته ی که به ره ی عه زم به گه رمی سه رقالی لادانی محمهد حه لبوسین له پۆسته که ی، سه رۆکی په رله مان له دیمانه یه کی ته له فزیونیدا هۆشداری ئەوه ی دا که سالی 2023 یه کلاکه ره وه یه و ره نگه پۆسه ی سیاسی هه ره س به یینیت، ئەم هه ره شانه ش بارگرا نیه کانی حکومه ت قورستر ده کن که بۆ جیبه جیکردنی گفت و ریکه وته کانی پیوستی به ئوقره یی و دۆخیکی هیور هه یه. به تاببه ت که هه ندیک له و گفتانه ی به هیزه سوننه کان دراون قورسن و هه ندیکیشیان له چه شنی کشاندنه وه ی حه شد له شاره کان، هه ستیاری زۆر دروست ده کن و هه ندیکی تریشیان که په یوه ستن به ئاشکراکردنی چاره نووسی بیسه رو شوینه کانی شاره سوننه کان و پاکتاوکردنی دۆسیه کانیان، لیکه وته ی جۆراوجۆری تاوانکاری هه یه و ده شیت ببنه به لگه بۆ روودانی کۆمه لکوژی به ده سته ی چه کداره شیعه کان له سالی شه ری داعش.

هه رچه نده ره نگه هیه کاتیگ هینده ی ئیستا ناکۆکی دوو هیزه کوردیه که گۆشه ی به ریه که وته کانیان تیژ نه بوویته، به لام به هۆی ناکۆکیه ناوخۆییه کانی شیعه، هیشتا لیکه وته ی له سه ر ئاستی به غدا به روونی ده رنه که وته وه. له باره ی دۆسیه ئالۆزه کانی نیوان هه ولیز و به غداش، حکومه تی فیدرالی ریگا ئاسانه که ی هه لبژارد که چاره سه ری کاتی و کورت مه ودایه به برباری هه ناردن 400 ملیار دینار بۆ هه ری می کوردستان و گفتوگۆ له باره ی دروستکردنی قونایکی راگوزهر له دۆسیه ی نه وت، چونکه گه یشتن به ریکه وته نی درێخایه ن ئاماده سازی هه ردوولا و زه مینه و ئیراده ی سیاسی پیوسته، ئەوه ش له ئیستادا نه له هه ری می کوردستان به ته واوی به رده سته، نه له به غداش بارودۆخه که ی له باره. ئەمه له کاتیگدا مۆله تی یه کلایه کردنه وه ی یاسای نه وت و دادگای فیدرالی ته نیا شه ش مانگه و تاوه کو کۆتایی پشوی په رله مان ره نگه نیوه ی واده که کۆتایی بیته.

له سه ر ئاسته گشتیه که ش له بری گۆرانکاری خیرا و گشتگیر سه رۆکوهرانه یان گیرۆده ی هه لکشانی زۆری نرخی دۆلاره له کاتیگدا هه لمه تی

چوارچىۋەي ھاۋئاھەنگى شىعەكان ھەرزانکردنى نرخەكەي بوۋە. ھەروەھا سوودانى لەھەۋلى گۆرپنى ھەندىك بەرپرس و پارىزگارە، بەلام بە شىۋەي ناراستەوخۇ، بۇ ئەم مەبەستەش مۇلتى 3_6 مانگى داناۋە بۇ ھەلسەنگاندنى بەرپرسانى كابىنەكەي لە بەرپۋەبەرى گشتى، راۋىزگارەكانەۋە تا ۋەزىرەكان، بەھىۋاي ئەۋەشە بتوانىت بەم مىكانىزمە ئەۋ كەسانە بگۆرپت كە دوور لە خواستى خۇي بەسەرىدا سەپىنراۋن، بەلام لەبەر ھۆكارى سياسى ناتوانىت بيانگۆرپت، لەم ميانەيەشدا پىنج پارىزگار كاندىدن بۇ ئەۋەي بگۆرپرىن.

سەبارەت بە جىبەجىكردىنى دروشمە سەرەككىيەكەي حكومەتىش كە پىشكىشكردىنى خزمەتگوزارىيە، حكومەت خۇي پابەند كردوۋە بە دروستكردىنى 2000_5000 ھەزار قوتابخانە و دابەشكردىنى نىۋ مىليۇن پارچە زەۋى لەگەل قەرزى ئاسان كە ھەنگاۋى ۋەبەرھىنانن، لە بەرامبەرىشدا حكومەت كەراۋەتەۋە بۇ مىكانىزمە كۆنەكەي ھەۋلى رازىكردىنى خەلك كە گفىتى دامەزراندنە، ئەۋىش لەرنگاى زيادكردىنى ئەۋانەي تۆرى چاۋدىرى كۆمەلەيەتى دەيانگىرپتەۋە لەگەل جىگىركردنى گرىبەستەكان و بە گرىبەست كردنى ئەۋانەي بە كرئ كارى گشتى دەكەن. ئەم ھەنگاۋەش ئەگەرچى بەلای ئابوورىناسان و شارەزاپانەۋە "كارەساتە"، بەلام بەرزى نرخی نەۋت يارمەتيدەرە لە شارندنەۋەي، چۈنكە ئىستا عىراق بوۋەتە خاۋەن گەۋرەترىن يەدەگى نەختىنە لە مېژۋوى خۇي كە 90 مىليار دۆلارە.